

■ Vaqif YUSIFLI

23 yanvar 2016

WWW.KASPI.AZ

Hekayə Azərbaycan nəsrinin ən çox müraciət olunan və oxunan janrlarından biridir, zaman keçdikcə də yazıçıların nəsrin bu kiçik formasına meyli azalmır. Dünya ədəbiyyatında sanki yazılmamış belə bir qanun var ki, yazıçılığa hekayə ilə başlayanlar - nəsrin bu kiçik formasında gücünü sınaqlar sonralar nəsrin digər janrlarında özlerini daha sərbəst hiss edirlər, əslində, hekayə, əgər yüksək sənətkarlıqla qələmə alınarsa, özündə bu janrın ən zəruri komponentlərini hişf edə bilirsə, romanın “kiçik” modeli təsiri bağışlayır.

Görkəmli qırğız yazıçısı Çingiz Aytmatov məqalələrinin birində yazırdı: “Hekayəni damla ilə müqayisə etmək olar. Lakin bu damlalarsız okean ola bilməz. Mənim fikrimcə, hekayə dövrün mozaikasıdır. Mozaiki isə məlum olduğu kimi, xırda və zərif hissəciklərdən ibarətdir.

Hekayə həmçinin qravuraya bənzəyir. Yazıçı əməyi də müəyyən mənada qravuraçı sənəti ilə

O, Azərbaycan hekayəsinə Bakı kəndlərinin koloritini, zəngin meişət xüsusiyyətlərini, məxsusi düşüncə tərzini gətirdi.

Elçinin son illərdə yazdığı hekayələr də bu sahədə yeni axtarışlarından xəbər verir və maraqlı budur ki, Elçinin axtarışları bir nöqtədə qalmır, məzmunca da, formaca da yeni çalarlarla diqqəti cəlb edir. O, mifoloji düşüncədən, folklor poetikasından tutmuş reallığın bədii təzahürünə qədər bütün nöqtlərə baş vurur.

“KAŞEYİN TALEYİ”

Mətləbi çox uzatmaq istəmirəm. “aybKitab” layihəsi üzrə nəşr olunan “Kaşeyin taleyi” kitabında Elçinin iki nəsr əsəri təqdim olunur: “Kölgə” hekayəsi və “Kaşeyin taleyi” povesti.

“Kaşeyin taleyi” maraqlı əhvalatlar üzərində qurulub və yazıçı bu əhvalatları bir-birilə elə məntiqli şəkildə uzlaşdırıb ki, birinin digə-

yüslərində uzun müddət Abşeron kəndlərində bütün “rəqibləri”nə qalib gəlir. Zərbala bu “döyüş”in hesabına yaxşıca pul qazanır, hətta içkinin daşını atır. Amma onun bu qələbələrinin sonu gəlir, növbəti “döyüş”lərin birində Çil-Çil Xoruz onu qana bələyir. Beləliklə, “Kaşey”in “qələbələr seriyası” qırılır və Zərbalanın ağır günləri başlayır. “Kaşey” daha heç banlamır da və Zərbala onu həkim Cəfərova bağışlayır ki, xəstə oğlunu sağaltsın.

“Kaşeyin taleyi”ndə süjetin hadisələr axını bu əhvalatlar təşkil edir, amma bu əhvalatların özəyində öncə qeyd etdiyimiz kimi, maraqlı insan obrazları ilə qarşılaşırıq.

Molla Zeydulla - sabiq idman müəllimi, indi isə mollalıq edir. Amma o, həm də klassik poeziya həvəskarıdır, şeirlər də yazır və ən maraqlısı odur ki, sabiq idman müəllimi özü bu məşğuliyyətindən zövq alır, amma yaşadığı kənddə bir həmfikir tapa bilmir. Bu yandan

Komediya Teatrında yeni tamaşalara baxmağa aparasan.

Ümumiyyətlə, kiçik bir povestdə obrazların belə real, inandırıcı təqdimi, onların birtərəfli deyil, “boyaların qatışıqında” canlandırılması Elçinin təsvir etdiyi bütün obrazlara şamil edilə bilər.

“KÖLGƏ” HEKAYƏSİ

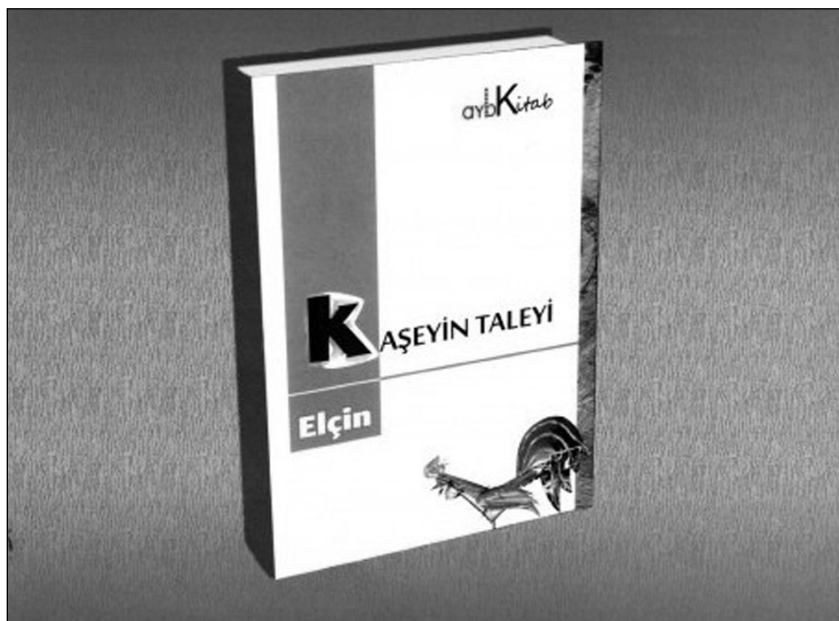
“...sonra yenə Şah Tutun kölgəsini xatırladı və yenə də son günlərdə neçənci dəfə? - xatirə onu əlçatmaz, ünyetməz bir keçmişdə - əbədi keçmişdə qalmış o uşaqlıq çağlarına apardı, o vaxtlara ki, kəndin uşaqları ilə birlikdə hay-küylə, çığır-bağır sala-sala gedib Şah Tutun hər biri bir ağac gövdəsi yoğunluğunda olan bu daqlarına dırmaşmış o qəddər tut yeyirdilər ki, qarınları köpürdü, güclə nəfəs alırdılar, sonra da yayın cırhacı istisində Şah Tutun o sərin kölgəsində uzanıb xəyalda dalırdılar”. Hekayə Fariz müəllimin uşaq-ıllı illərini və Şah Tutun kölgəsini xatırlaması ilə başlayır və məlum olur ki, Fariz müəllimin o yeniyetmə xəyallarının bir qismi həyata keçmişdir. Universitet bitirmiş, ailə qurmuş, oğlu olmuş, indi bir elmi-tədqiqat institutunda çalışır. Bəs onda nədən narazıdır? “Məsələ burasında idi ki, düz iyirmi bir il bundan əvvəl, yeni 1991-ci il avqust ayının 23-də, cümə günü həmin bu Cucurbita pepo L.-i dünya entomologiyasında ilk dəfə Fariz müəllim kəşf etmişdi və o zaman Yer kürəsində belə bir hörümçəyin mövcudluğu Jan Batist Effelin heç yuxusuna da girə bilməzdi”.

Məsələ burasındadır ki, Fariz müəllim öz kəşfini heç cürə sübut edə bilmir, institutun direktoru, akademik Nurullayev onun kəşfinə etinasız yanaşır və cavabu bu olur ki: “Get, işinlə məşğul ol”. Bu o zaman idi ki, artıq SSRİ dağılırdı, məmləkətdə də kaos və hərcmərclik baş alıb gedirdi. Fransız aliminin şöhrəti bütün dünyanı gəzirdi, amma Azərbaycan aliminin səsini heç kim eşitmirdi. Nurullayevin vəfatından sonra gələn yeni direktor da eyni biganəlik nümayiş etdirirdi. Məsələ burasındadır ki, Fariz müəllim bu kəşfi barədə hətta kitab da yazmışdı, amma gerek bu kitab ingilis, rus dillərində çap olunaydı ki, dünya alimləri bundan xəbər tutsun. Amma bunun üçün alimin maddi imkanı olmur.

Beləliklə, Fariz müəllim öz kəşfinin acı məğlubiyyəti ilə barışmalı olur. Və yazıçı öz qəhrəmanının məğlubiyyətinin səbəbini bununla izah edir ki: “Dünya ədalətsiz idi. Fariz müəllimin də o ədalətsiz dünya ilə mübarizə aparmağı Don Kixotun dəyirmanla mübarizəsi kimi bir şey idi”. Şah Tutun kölgəsində arzuladığının bir qismi həyata keçirilsə də, sonda reallaşmayan arzusu o Şah Tutun da ömrünün sonu demək idi.

Elçinin “Kaşeyin taleyi” və “Kölgə” əsərləri insan talelərinin ədəbiyyatda inikasının yeni çalarlarını üzə çıxarır. Təbii ki, Elçin nəsrinə xas olan rəmzi-simvolik obrazların da insan taleləri ilə müvazi təqdim edilməsi onun əsərlərinin polifonik mənasına gücləndirir. Bu iki əsər maraqlı əhvalatlar təsiri bağışlasa da, əslində, oxucunu o əhvalatların içində həyatı, gerçəkliyi dərk etmənin həqiqətləri yaşayır...

“KAŞEYİN TALEYİ”

səsləşir. İfade vasitələrindəki zərflilik, maksimum yığcamlıq, detalların dəqiqliyi hər ikisinə aiddir”.

Elçin çoxcəhətli yaradıcılığa malikdir. Bir romançı kimi də, dəyərli povestlər müəllifi kimi də, istedadlı dramaturq kimi də, publisist və tənqidçi kimi də Elçinin ədəbiyyatımıza bəxş etdiyi töhfələr çoxdur. Hekayə ustası kimi də Elçin orijinal və bənzərsiz yazıçıdır.

O, Azərbaycan hekayəsinə klassik nəsrədən gələn sadəlik, təbiilik, obraz-tip yaratmağın yeni çalarlarını bəxş etdi.

O, “kiçik” janrın əslində, roman və povest qədər əhəmiyyətli bir janr olduğunu sübut etdi, bir hekayə daxilində həyatın mühüm bir problemini bədii şəkildə həll etməyin nümunələrini ortaya qoydu.

O, hekayəyə canlı və təbii dil, maraqlı süjet elementləri, kompozisiya bitkinliyi gətirdi.

O, Azərbaycan nəsrinə “absurd hekayələr” tipini bəxş etdi, bu hekayələr Elçinin üslubunda keyfiyyətə yeni bir çalarda nəzərə çarpdı, absurd teatrından gələn poetikani hekayədə reallaşdırma bildi.

rindən təcrid olunması mümkün deyil. Ancaq Elçinin digər hekayələrində olduğu kimi tək cə təsvir olunan əhvalatlar deyil, o əhvalatların iştirakçıları olan obrazlar, onların qarşılıqlı münasibətləri daha çox diqqəti cəlb edir.

Elçin xarakter ustasıdır və onun nəsrində (həmçinin dramaturgiyasında) hətta epizodik surətlər də kölgədə qalmır. Bu ondan irəli gəlir ki, Elçin gerçəkliyin insan tiplərinə yaxşı bələddir və onun nəsrində müxtəlif və rəngarəng insan obrazlarının əks olunması da bu amillə bağlıdır.

“Kaşeyin taleyi”ndə Molla Zeydulla, Xeyransa, Zərbala, Əminə, həkim Cəfərov, Anna Viktorovna, İbad dayı, qəssab Mirzəağa, milyon Səfer... bir sözlə, doqquz insan obrazı ilə qarşılaşırıq. Amma povestdə bütün əhvalatların mərkəzində “Kaşey” adlandırılan bir döyüşkən xoruz obrazı da var ki, o, sadəcə “döyüşçü” funksiyasını yerinə yetirmir, daha çox povestdə iştirak edən personajların daxili aləmini, psixoloji durumunu müəyyənləşdirir. “Kaşey” kasıb həyat tərzini yaşayan, içgiyə qurşanan Zərbalanın xoruzudur və xoruz dö-

da qonşuluğunda - Zərbalanın “Kaşey”i tez-tez banlamağıyla onu dilxor eləyir: “Və son vaxtlar Zərbalanın xoruzunun bu qart banı Molla Zeydullanın rahat və klassik poeziya məhəbbəti sayəsində mənə zəngin həyatına əməlli-başlı haram qatmışdı”. Fikrindəki o gözəl misralar, yazdığı şeirlər və bir də səhərin gözü açılmamış eşitdiyi xoruz səsi və bu paradoks Molla Zeydullanı ölümə, axiretlə bağlı bədbin fikirlərə sövq edir. Beləliklə, Elçin təsvir etdiyi obrazın ən xarakterik cizgilərini rəsm edir, həm komik, həm dramatik, həm də tragik vəziyyətini şərh edir, yeni obrazın mahiyyətini açıqlayır - bu adam başqaları üçün nə qədər adi və sadə görünərsə də, qərribə təsir bağışlasa da, əslində, maraqlı personajdır.

Elçin təsvir etdiyi hər bir obraza həmişə onun real həyat tərzindən, malik olduğu əxlaqi keyfiyyətlərindən yanaşır, yeni obraza süni, uydurma xasiyyətlər, cizgilər əlavə etmir. Sabiq bir idman müəlliminin şeir-qəzəl həvəskarı olması və ətrafındakı insanlardan fərqli bir düşüncəyə malik olması nə qədər təbiidirsə, bir azərbaycanlının - həkim Cəfərovun - Rusiyanın müxtəlif bölgələrində hərbi dairelərdə qulluq edən bir insanın milli kökdən, doğulduğu etnik yuvadan fərqli bir ömür yaşaması da təbiidir. Həkimin onun yanına gələn, şəfa diləyən xəstələrə yardım etməsi sənətinə, Hippokrat andına sədaqətindən gəlsə, 20 Yanvar qırğını ilə bağlı ruslara nifrəti də təbiidirsə, amma az sonra yəni köhnə quruluşu arzulaması puç olmuş xəyalları ilə bağlıdır. Qəssab Mirzəağanın hər günkü iş rejiminin təsviri fonunda onun daxili dünyasına ötürü bir “səyahət” də real təsir bağışlayır, adı qəssab olansa, amma kitab oxuması da, bazar günləri həyat yoldaşını və övladlarını, gələn və kürəkənlərini götürüb Bakı teatrlarında, Musiqili